

стимулювання раціонального використання природних ресурсів, системи оподаткування, фінансування і кредитування природоохоронних заходів, систему санкцій за природо руйнівне господарювання тощо;

- впливаючи на конкретні форми економічних відносин, змінюючи їх у межах, що визначаються закономірностями функціонування, рівнем розвитку відносин щодо природокористування в бажаному напрямі, створювати ефективний, дійовий механізм екологічного регулювання.

Висновки. Отже, якщо оцінювати існуючий економічний механізм природокористування за критерієм екологічної доцільності й поліпшення якості довкілля, то доведеться констатувати його неефективність щодо розв'язання проблеми збереження навколишнього природного середовища та неспроможність забезпечити екологічно сприятливі умови господарювання чи бути засобом переходу до сталого екологічно зрівноваженого розвитку економіки країни.

Таким чином, сутністю економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності є і має бути свідоме регулювання процесу розв'язання еколого-економічних суперечностей через застосування певних соціально-економічних заходів, методів, інструментів.

Ідеться про необхідність формування і реалізації такого економічного механізму екологічного регулювання в Україні, який би гнучко й ефективно впроваджував екологічну складову в ринкову модель розвитку національного господарства. Адже, з точки зору концепції стійкого розвитку, використання економічного механізму у природоохоронній роботі сприяє розвитку інноваційних технологій, змушує забруднювачів використовувати більш екологічно чисті або створювати нові технології.

І повертаючись до початку, де говорилося про зацікавленість підприємств. Підприємства, що прийняли до уваги цю концепцію, ефективно використовують більш досконалі виробничі процеси, підвищуючи тим самим продуктивність, зменшують витрати на виконання екологічних вимог та найкращим чином використовують можливості ринку, а відтак отримують значні переваги у конкурентній боротьбі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко – Бойчук О. Стратегії розвитку міст України: практичний посібник. – 2002.
2. Гринин А.С., Орехов Н.А., Шмидхейн С. Экологический менеджмент: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2001.
3. Демина Т.А. Экология, природопользование, охрана окружающей среды – М.: Аспект Пресс, - 1998
4. Мельник Л.Г. Екологічна економіка – Суми: ВТД „Університетська книга“, - 2003
5. Хромушина Л.А. Економічний механізм використання природних ресурсів: напрямки розвитку // Вісник СНАУ - Серія «Фінанси і кредит». - 2002. - №2.

Надійшла до редколегії 13.07.2004

УДК 330.366:502.33

ОКРЕМІ ЕКОЛОГІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

Конопліна Ю.С.

Розвиток та широке розповсюдження інформаційних та телекомунікаційних технологій є актуальним завданням для України. Сформована таким загальним чином наукова проблема має тісний зв'язок із теоретичними та практичними завданнями забезпечення сталого соціально-економічного зростання України. Однак досі недостатньо дослідженими є економічні передумови та наслідки широкого застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій. Крім того, майже зовсім недослідженими є соціальні та екологічні аспекти переходу до інформаційних технологій. Саме цим проблемам і присвячено дану статтю. Метою даної статті є аналіз екологічних, економічних та соціальних аспектів широкого розповсюдження інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Відомо, що інформаційні та телекомунікаційні технології виступають в двох ролях: а) виробничі технології – безпосередньо ними виробляється інформація і знання

(збирання, обробка, накопичення, розповсюдження інформації, знань, генерування нового знання); б) управлінські технології (управління традиційними виробничими технологіями).

З еколого-економічної точки зору інформаційні та телекомунікаційні технології можуть бути віднесеними як до виробничих природоохоронних технологій, так й до допоміжних природоохоронних технологій, зокрема до технологій, що виконують функції вимірювання та моніторингу.

Трансформаційний вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій має чітко визначену екологічну складову і водночас характеризується певними суперечливими наслідками, екологічна позитивність чи негативність яких залежить від деяких умов.

Інституційними аспектами трансформаційного впливу інформаційних та телекомунікаційних технологій можна вважати такі явища, як віртуальні підприємства та віртуальне підприємництво, а також такі соціально-економічні наслідки застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, як зміна якості праці, зміна структури зайнятості, зміна умов праці, виникнення парадоксу Солоу, перевищення приватних вигод від розповсюдження інформаційних та телекомунікаційних технологій над соціальними.

Системоутворюючі елементи нової організації суспільно-економічного життя – це такі технології, що мають всеохоплюючий і універсальний характер, застосування яких потребує і супроводжується змінами в усіх сферах життя людини: економічній (трудова діяльність (наймана праця), підприємництво), соціальній (функціонування інституту держави, взаємодія людини і суспільства), особистій (приватне життя, відпочинок, побут).

Називатися системоутворюючими у теперішній час можуть інформаційні та телекомунікаційні технології. Потенційно до класу системоутворюючих відносяться також й нанотехнології, але їх повномасштабне застосування – справа найближчого майбутнього, в той час, як інформаційні та телекомунікаційні технології повноцінно функціонують вже зараз.

Трансформаційний вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій найбільш сильно проявляється через застосування саме тих інформаційних та телекомунікаційних технологій, що є одночасно проривними і зачінаючими, адже їх негативний екологічний вплив у порівнянні з суто проривними інформаційними і телекомунікаційними технологіями є меншим (за рахунок відсутності непрямого негативного екологічного впливу). Інформаційні та телекомунікаційні технології виступають як інструмент управління (функціонування інституту держави та створення громадського суспільства з активною участю неурядових організацій) суспільним поступом, і як безпосередній засіб здійснення суспільного поступу (застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій у виробничому процесі та конструкторській діяльності, тобто в якості основної та допоміжної технології). Якщо прямий екологічний вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій характеризується їх безпосередніми екологічними характеристиками як предметів споживання (мініатюризація, екологічно відповідальний дизайн), то непрямий вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій виникає внаслідок того, що вони є інституційною інновацією на базі технологічної.

Інституційна інновація на базі технологічної – це інституційна інновація, поява якої стала можливою через виникнення і розповсюдження технологічної інновації. Інакше виникне ситуація додавання інформаційних та телекомунікаційних технологій до існуючої соціальної і економічної практики: збільшення споживання без відносного зменшення навантаження на природу, підвищення попиту на транспортування. Принцип вилучення, покладений в основу концепції зачінаючих технологій, має три прояви: 1) вдосконалення існуючих технологічних процесів; 2) заміна технологічних процесів; 3) утворення нових технологічних систем.

Масштаби вилучення елементів економічної системи зростають від першого прояву до третього. Так, якщо перший прояв призводить до вилучення окремих технологічних операцій, то третій прояв призводить до всеохоплюючої заміни технологій, вилучення більшості товарів та галузей економіки. До того ж, якщо перший прояв стосується лише сфери виробничого споживання (тобто підприємства відмовляються від окремих технологічних операцій і пред'являють попит на засоби застосування інших), то третій прояв охоплює як сферу виробничого, так і сферу кінцевого споживання (адже не

тільки підприємства відмовляються від більшості старих технологій, але й споживачі-фізичні особи відмовляються від більшості старих товарів на користь нових, більш прогресивних).

Необхідно визначити, яким чином інформаційні та телекомунікаційні технології сприяють еколого-економічним трансформаціям суспільного виробництва. "Інтелектуальна" або "розумна" продукція є наслідком розвитку серцевинної технології (технологічної інновації), заснованої на цифрових сигналах, при чому для свого застосування вона потребує спеціального дизайну дому і офісу. За своїми технічними характеристиками ця продукція здатна надавати мультимедійні послуги. Характер виробництва і споживання цієї продукції потребує консолідації виробників комп'ютерів, програмного забезпечення, Інтернет-провайдерів, виробників побутової техніки, що викликає зміну промислової структури, виникнення компаній-"організаторів інформаційних та телекомунікаційних систем" або нових систем господарювання. Таким чином, можна констатувати появу першої з трьох інституційних інновацій на базі тільки що розглянутої технологічної інновації. Споживання трансформується під впливом цієї ж технологічної інновації, адже продукти все частіше розглядаються як носії послуг. Це зобов'язує споживача повертати продукт після використання або матеріали, з яких він виготовлений, до виробника, а у виробника виникає новий обов'язок – організувати систему прийому цих продуктів або матеріалів (ця система називається зворотною логістикою) та застосовувати технології переробки і вторинного використання матеріалів. Здебільшого такі тенденції трансформації споживання зумовлені екологічними міркуваннями і можуть вважатися другою інституційною інновацією на базі технологічної. Розповсюдження інформаційних та телекомунікаційних технологій уможливило трансформацію обміну і розподілу через утворення глобальних торгівельної і фінансової систем, що в свою чергу призвело до трансформації виробництва, тобто появи глобально розповсюдженого виробництва – віртуальних підприємств, ТНК. Розповсюдження продукції також стає глобальним, підприємницька логіка трансформується з урахуванням технологічної інновації, поширення набувають нові форми ведення бізнесу – віртуальні підприємства.

Таким чином, можна стверджувати про існування третьої інституційної інновації на базі технологічної, а також про визначальний вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій на суспільний поступ.

Трансформаційний вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій має чітко визначену екологічну складову і водночас характеризується певними суперечливими наслідками, екологічна позитивність чи негативність яких залежить від деяких умов. Так, наприклад, суперечливі екологічні характеристики має такий наслідок трансформаційного впливу інформаційних та телекомунікаційних технологій, як однозначне і тривале зростання потреби в цих технологіях через їх мережевий характер, а значить і зростання обсягів виробництва компаній в галузі електроніки, виробництва інформаційних та телекомунікаційних технологій, що є системоутворюючими, тобто виконують функції організаторів систем. Умовами екологічної позитивності цього наслідку є наявність природоохоронних вимог держави і екологічного попиту.

Визначивши, що екологічний вплив інформаційно-телекомунікаційних технологій та систем як чинників еколого-економічних трансформацій суспільного виробництва може бути як позитивним, так і негативним, та детально проаналізувавши обидві ці складові, необхідно з'ясувати, в чому взагалі полягає умовність екологічного впливу інформаційних та телекомунікаційних технологій та систем, і умови його позитивності. Екологічні наслідки застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій є суперечливими, тобто один й той самий наслідок застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій може мати й позитивний, й негативний екологічний характер залежно від умов, за яких застосовуються ці інформаційні та телекомунікаційні технології.

Екологічно відповідальний дизайн поєднує у собі усунення шкідливих речовин зі складу продукції та відходів виробництва, розробку більш енерго- та ресурсоефективних товарів, застосування зворотної логістики, модульний дизайн продукції, дизайн продукції у відповідності до природоохоронних протоколів. До групи чинників під назвою "екологічно відповідальний дизайн" не було віднесено тенденцію мініатюризації, адже ця тенденція спричинюється не екологічними, а суто технологічними міркуваннями, хоча й має прямий позитивний екологічний вплив. Визначальною характеристикою інформаційних та телекомунікаційних технологій як чинників суспільного поступу є їх належність до класу проривних і починаючих технологій.

До здійснення заходів, що спрямовані на вирішення природоохоронних проблем на рівні виробника інформаційних та телекомунікаційних систем, залучаються три групи спеціалістів, що забезпечують розробку і виробництво інформаційних та телекомунікаційних технологій і систем: конструктори, технологи, менеджери. Конструктори створюють модульний дизайн продукції, якій до того ж відповідає природоохоронним стандартам, тобто вдосконалюють природоохоронні характеристики продукції. Технологи намагаються попередити появу шкідливих відходів виробничого процесу і підвищують його енерго- і ресурсоефективність, тобто вдосконалюють природоохоронні характеристики процесу виробництва інформаційних та телекомунікаційних технологій і систем. Менеджери створюють для виробника інформаційних та телекомунікаційних технологій систему зворотної логістики, що дозволяє приймати від споживачів і неодноразово використовувати матеріали і деталі інформаційних та телекомунікаційних технологій, які відпрацювали свій строк.

Інформаційні та телекомунікаційні технології є технологічною інновацією, на базі якої утворюється багато інституційних інновацій. Інформаційні та телекомунікаційні технології як технологічна інновація задовольняють як екологічні, так й економічні потреби суспільства. В той же час інституційні інновації на базі інформаційних та телекомунікаційних технологій також задовольняють екологічні і економічні потреби суспільства. Таким чином, сукупність явищ, що становлять основний зміст суспільного поступу, слід розподілити на дві групи: технологічні інновації та інституційні інновації на базі технологічної. Кожна з цих двох груп в свою чергу розподіляється на ті явища, що задовольняють економічні потреби, і ті, що задовольняють екологічні потреби. Явища, що задовольняють економічні потреби, також характеризуються деякими екологічними наслідками, як позитивними, так й негативними.

Дійсно, існує чотири групи процесів, що об'єктивно супроводжують широкомасштабне застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій. Прикладом об'єктивного процесу, що супроводжує застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, є зміна навантаження на навколишнє природне середовище як результат того способу, в якій інформаційні та телекомунікаційні технології змінюють виробництво та споживання продукції. Умовою, за якої навантаження на навколишнє середовище зменшиться, тобто умовою позитивності цього процесу, є те, щоб інформаційні та телекомунікаційні технології були зачиняючими, а не просто проривними. Наприклад, зростання обсягів виробництва компаній в галузі електроніки, інформаційних та телекомунікаційних технологій, що є системоутворюючими, тобто виконують функції організаторів систем, може мати позитивні наслідки тільки за наявності природоохоронних вимог держави і екологічного попиту. Поняття екологічного попиту містить у собі процес урахування покупцем екологічних характеристик діяльності виробника і самого виробу за прийняття рішення щодо купівлі виробу на макро-, мезо- і мікрорівні. В разі недотримання цих умов, не існуватиме ніяких раціональних причин для запровадження заходів, що спрямовані на вирішення природоохоронних проблем на рівні виробника інформаційно-телекомунікаційних технологій, адже за відсутності зовнішнього тиску окремий виробник інформаційно-телекомунікаційних технологій, як і будь-який суб'єкт господарювання, неспроможний оцінити (урахувати) безпосередні екологічні небезпеки і віддалені екологічні наслідки своєї діяльності.

Основні напрямки, соціально-економічні переваги та недоліки застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій (систем). Нами вважається за необхідне виокремити такі види інформаційних та телекомунікаційних технологій (систем):

- 1) технології (системи) електронної комерції/торгівлі;
- 2) віртуальні підприємства, технологія "віртуальних робочих груп", нові підприємницькі технології;
- 3) засоби інформації;
- 4) віртуальні розважальні засоби;
- 5) електронні журнали, дистанційне навчання;
- 6) засоби зв'язку;
- 7) вбудовані Інтернет-сумісні системи (внутрішні інформаційні мережі житлового будинку, що працюють в режимі реального часу, доступ до яких здійснюється через Інтернет).

Зазначені вище види інформаційних та телекомунікаційних технологій знаходять застосування в різноманітних сферах суспільного життя.

Технології (системи) електронної комерції/торгівлі застосовуються в сфері підприємницької діяльності. В цієї ж сфері знаходять застосування й віртуальні підприємства, технологія "віртуальних робочих груп", нові підприємницькі технології.

Суспільно-політична діяльність є сферою застосування засобів інформації.

Віртуальні розважальні засоби сприяють розвитку підприємницької діяльності та створенню нових робочих місць, застосовуються у приватному житті та під час відпочинку.

Електронні журнали та технології дистанційного навчання набувають розповсюдження в сфері науки та освіти.

У засобах зв'язку, заснованих на використанні інформаційних та телекомунікаційних технологій, відчувається гостра потреба в сфері забезпечення послуг зв'язку.

Вбудовані Інтернет-сумісні системи (внутрішні інформаційні мережі житлового будинку, що працюють в режимі реального часу, доступ до яких здійснюється через Інтернет) знаходять застосування в житлово-комунальній сфері.

Проаналізовані нами види інформаційних та телекомунікаційних технологій (систем) мають певні переваги та недоліки.

Переваги технологій (систем) електронної комерції/торгівлі полягають в тому, що вони змінюють характер процесів купівлі та продажу, розширюють ринки збуту, знижують витрати на продаж продукції, знімають міждержавні бар'єри на шляху торгівлі. Недоліками цього виду інформаційних та телекомунікаційних технологій (систем) можна назвати те, що фінансування підприємницьких проектів, заснованих на інформаційних технологіях ускладнюється підвищеним рівнем ризику (особливо, на початковій стадії), інформаційні мережі все ще не є загальнодоступними.

Переваги, що притаманні віртуальним підприємствам, технологіям "віртуальних робочих груп", новим підприємницьким технологіям, на наш погляд, знаходять вираз у створенні можливостей підвищення еколого-економічної ефективності підприємництва. В той же час даний вид інформаційних та телекомунікаційних технологій має такий недолік, як недостатня сумісність із технічними та організаційними вимогами практики господарювання, що склалася на сучасному етапі суспільного розвитку. Цей факт в значній мірі ускладнює широке розповсюдження таких технологій.

Перевагою засобів інформації, заснованих на інформаційних та телекомунікаційних технологіях (системах) є можливість забезпечення своєчасного та повного (всеохоплюючого) інформування населення країни про події в усьому світі. Саме всеохоплюючий характер засобів інформації, заснованих на інформаційних та телекомунікаційних технологіях, спричинює виникнення можливості маніпулювання свідомістю кожного окремого індивіда та суспільства взагалі. Перевагою віртуальних розважальних засобів є можливість віртуального ознайомлення з культурними пам'ятками народів світу (віртуальні музеї тощо). Однак негативним наслідком розповсюдження віртуальних розважальних засобів є необхідність захисту національних культур від наступу кінематографічної продукції США та японської індустрії комп'ютерних ігор.

Електронні журнали та технології дистанційного навчання здійснюють допоміжні функції, які друковані журнали не в змозі забезпечити, за що й отримують високу оцінку з боку спеціалістів в галузі теорії освіти. Однак їх недоліком є необхідність створення спеціалізованих освітніх мереж, заснованих саме на докорінно національних методах освіти. До того ж спеціалісти-практики (викладачі) ставляться до них скептично, що спричинює необхідність додаткового роз'яснення переваг даного засобу розповсюдження наукової інформації.

Засоби зв'язку, засновані на використанні інформаційних та телекомунікаційних технологій, мають такі безперечні переваги, як можливість передачі аудіо- та відеоінформації на відстані, свобода пересування, незалежність. Однак зворотним боком цих переваг є зменшення можливостей усамітнення.

Переваги вбудованих Інтернет-сумісних систем (внутрішні інформаційні мережі житлового будинку, що працюють в режимі реального часу, доступ до яких здійснюється через Інтернет) полягають в тому, що з'являється можливість регулювання мікроклімату в будинку (опалення, кондиціонування повітря, вентиляція).

Однак ці системи не позбавлені і певних недоліків, зокрема, в результаті їх функціонування здійснюється високий ступінь концентрації функцій життєзабезпечення в

інформаційних та телекомунікаційних технологіях (системах), що схоже з повною залежністю від інформаційних та телекомунікаційних технологій (систем) та інших технологій на космічному кораблі.

Нами визначено такі напрямки вдосконалення інформаційних мереж: підвищення гнучкості робочого середовища, створення умов для повноцінної конкуренції, зниження споживання електроенергії, пристосування мереж до масового обслуговування споживачів ринків за прийнятною ціною, забезпечення максимальної та багатосторонньої безпеки користувачів. Наслідками застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій є зміни характеристик господарчої діяльності [1, 2, 3, 4].

Зокрема, змінюється якість праці через те, що зменшується частка фізичної праці, адже важка фізична робота стає все більш автоматизованою [5, 6, 7, 8, 9, 10]. Це призводить до змін у структурі зайнятості: 1) важливу роль відіграють знання, зростає оплата інтелектуальної праці; 2) головним ресурсом стає інтелектуальний капітал; 3) важливу роль відіграють професіонали; 4) формується нова "економіка знань" [11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19]. Зміна умов праці відображається в тому, що переважає самозайнятість, все частіше робоча сила та власник засобів виробництва (інформації, знань, професійних навичок та вмінь) поєднуються в одній особі, традиційні форми зайнятості заміщуються дистанційною та частковою зайнятістю.

Більше десяти років назад нобелівський лауреат Роберт Солоу замітив, що "сьогодні ознаки комп'ютерної епохи можна побачити всюди, крім статистики продуктивності праці" [20, 21, 22, 23, 24].

До інституційної складової еколого-економічних трансформацій суспільного виробництва відносяться віртуальні підприємства та віртуальне підприємництво. Віртуальне підприємництво – явище, спричинене економічними міркуваннями, тобто має економічну природу, супроводжується екологічними наслідками, які є умовними, є інституційною інновацією на базі технологічної [1, 2, 3, 4].

До тієї ж інституційної складової крім віртуальних підприємств відносяться також й такі соціально-економічні наслідки застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, як зміна якості праці, зміна структури зайнятості, зміна умов праці, наявність парадоксу Солоу, перевищення приватних вигод над соціальними. Однак сукупний показник продуктивності праці за економікою в цілому узагальнює галузеві показники, які досить відрізняються один від одного. Так, наприклад, продуктивність праці в сфері виробництва комп'ютерів зростає швидкими темпами, в той час як ніякого зростання продуктивності низькокваліфікованої праці (двірники тощо) в сфері послуг не спостерігається.

До того ж, методи обліку продуктивності праці досі ще не є досконалими, а їх розвиток відстає від темпів зростання різноманіття форм та якості праці.

Однак можна знайти пояснення деякої обмеженості комп'ютерів щодо зростання продуктивності праці:

- комп'ютери взаємодіють з людьми (не вдається замінити людей комп'ютерами у багатьох випадках: пілоти, лікарі, банкіри, вчені; залишається необхідність ручного контакту через клавіатуру для виконання функцій комп'ютерів, через що часу на комбінування мислення людини з генеруючими інформацію ресурсами комп'ютерів залишається менше);
- багато фірм використовують інформаційні технології з метою конкуренції з іншими фірмами, адже мета при цьому – перерозподіл ринкової частки, а не зростання сукупної продуктивності праці (наявність у вузу електронного сайту може призвести до збільшення кількості студентів, що в ньому навчаються, за рахунок інших вузів, але навряд чи це підвищить рівень освіти);
- комп'ютери покращують умови праці, однак, з іншого боку, комп'ютери уможливають споживання на робочому місці у вигляді відправлення приватної кореспонденції за електронною поштою, гральних та розважальних програм, доступу до Інтернету із особистими цілями, що призводить до неофіційного скорочення робочого часу, а значить і випуску продукції [25, 5, 3, 7].

Вважається, що вплив на перерозподіл створених благ, а не вдосконалення їх виробництва – найголовніша причина того, що соціальні вигоди від використання комп'ютерів інколи опиняються нижче, ніж приватні вигоди [26, 27, 28, 29, 30, 31, 32].

Узагальнюючи все вищезгадане, зазначимо, що ми володіємо сучасною технікою, але погано уявляємо собі як її слід використовувати [25, 8, 9, 10].

В якості перспектив подальших розвідок у даному напрямку зазначимо дослідження екологічних, економічних та соціальних особливостей процесу розповсюдження інформаційних та телекомунікаційних технологій в умовах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьяненко В., Конопліна Ю. Перспективи становлення віртуальних підприємств // Економіка України. – 2001. – № 6. – С. 82-85.
2. Мельник Л., Касьяненко В., Конопліна Ю. К экономической эффективности – через информационные технологии // Экономика Украины. – 2001. – № 2. – С. 88-91.
3. Григор О. Е-Європа – пріоритетний напрямок побудови інформаційного суспільства // Статистика України. – 2002. – № 4. – С. 66-69.
4. Иноземцев В. Структурирование общественного производства в системе постиндустриальных координат (методолого-теоретические аспекты) // Российский экономический журнал. – 1997. – № 11-12.
5. Иванченко В. Россия: восходящие и нисходящие трансформации // Экономист. – 2002. – № 1. – С. 7-13.
6. Цыгичко А. Высокая цена конкурентоспособности // Экономист. – 2003. – № 1. – С. 31-36.
7. Черковец О. Глобализация сотрудничества или конкуренции? // Экономист. – 2002. – № 10. – С. 3-16.
8. Актуальні питання методології та практики науково-технологічної політики / Під ред. Б.А. Малицького. – К.: УкрІНТЕІ, 2001. – 204 с.
9. Александрова В., Бажал Ю. Экономические проблемы государственного программирования научно-технического развития // Экономика Украины. – 1999. – № 10. – С. 29-35.
10. Безруков В., Новосельский В. Потенциал экономического развития и научно-технический прогресс // Экономист. – 2002. – № 1. – С. 3-6.
11. Леонтьев А., Корчагина З. Проблемы генезиса постиндустриального общества // Вестник Московского университета. – 2001. – № 5. – С. 93-119.
12. Голубев В. Программные мероприятия по развитию наукограда: к анализу конкретного опыта // Российский экономический журнал. – 2003. – № 1. – С. 94-95.
13. Вильховченко Э. Постиндустриальные модели труда: социоорганизационный прогресс на рубеже XXI века // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 3. – С. 56-65.
14. Иванченко В. Тенденции использования наукоемких технологий // Экономист. – 2001. – № 3. – С. 11-21.
15. Любимцева С. Структурная модернизация экономики // Экономист. – 2003. – № 2. – С. 12-31.
16. Магаш И. Мировая экономика конца тысячелетия (движущие силы глобализации) // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 3. – С. 56-63.
17. Шремпл Ю. Десять тезисов к вопросу о глобализации // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 2. – С. 89-92.
18. Матеров И. Факторы развития «новой экономики» в России // Экономист. – 2003. – № 2. – С. 3-11.
19. Данилов А. К новой парадигме управления мировыми процессами // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 1. – С. 41-47.
20. Мовсесян А., Либман А. Современные тенденции в развитии и управлении ТНК // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 1. – С. 54-60.
21. Мочерный С. Модели трансформационных процессов экономики (теоретико-методологические аспекты) // Экономика Украины. – 2000. – № 2. – С. 13-23.
22. Маевский В. Эволюционная теория и технологический прогресс // Вопросы экономики. – 2001. – № 11. – С. 4-17.

23. Марцинкевич В. Экономический мэйнстрим и современное воспроизводство // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 36-41.
24. Осьмова М., Ляменков А. Устойчивое развитие человеческой цивилизации: новые проблемы и вызовы на рубеже XX-XXI веков // Вестник Московского университета. – 2001. – № 3. – С. 58-71.
25. Антипина О. Загадка «новой экономики знаний» («парадокс Солоу») // Вестник Московского университета. – 2000. – № 6. – С. 3-18.
26. Цвылев Р. Метаморфозы индустриальной экономики: проблема экономических измерений // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 2. – С. 11-19.
27. Колодко Г. «Новая экономика» и старые проблемы // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – С. 32-38.
28. Кузьмин С. Перспективы России в развитии современных мирохозяйственных тенденций // Экономист. – 2002. – № 1. – С. 14-25.
29. Куликов В. Нынешняя модель глобализации и Россия // Российский экономический журнал. – 2002. – № 10. – С. 65-74.
30. Новосельский К. Общественное сознание и экономическое развитие // Экономист. – 2003. – № 1. – С. 57-61.
31. Мовсесян А. Изменения в системе мирового хозяйствования // Экономист. – 2000. – № 12. – С. 79-87.
32. Мовсесян А. Иррационально-эволюционный подход к развитию мировой экономики // Вестник Московского университета. – 2001. – № 3. – С. 72-80.

Надійшла до редколегії 18.08.2004

УДК 338.33:330.341.1

СТРАТЕГІЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР ДО МІНЛИВИХ УМОВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білецька К.В.

Основні труднощі в інноваційній діяльності полягають в ризику, що пов'язаний з невизначеністю одержання нових результатів, обмеженістю інноваційних фондів, наявністю множини соціально-психологічних факторів, що перешкоджають реалізації, інертність процесу виробництва [1,15]. Найбільш ефективним методом адаптації організації до мінливих умов інноваційної діяльності є стратегія диверсифікації (від лат. *diversus* – різний, *facere* – робити), тобто стратегія різноманіття, стратегія всебічного розвитку [2,64].

Проблемами вивчення особливостей процесу диверсифікації і її впливу на підприємницьку діяльність, орієнтовану на впровадження інноваційних процесів, займалися такі вітчизняні вчені, як З.Є.Шершньова, С.В.Оборська. Зокрема, вони розглядають стратегію диверсифікації як процес проникнення в нові сфери діяльності, раніше не характерні для підприємства, покликані змінити, доповнити або замінити продукцію, що випускається, тобто це стратегія виходу на товарний ринок, відмінний від поточних товарних ринків фірми. Вона знаходить відображення в двох стратегіях росту – розширення товарного асортименту і розширення ринку. Однак диверсифікація може включати в себе і новий товар, і новий ринок [3,165; 4, 382]. Умовами, що спонукають керівників приймати рішення відносно диверсифікації, є:

- „звичні” для підприємства ринки насичені, попит скорочується (основні товари перейшли у стадію „згасання” в своєму життєвому циклі);
- підприємство має фінансові ресурси, які можна вкласти в інший бізнес;
- наявні можливості (розробки, виробничі потужності, сировина, кваліфіковані кадри) для створення синергічного ефекту між існуючими та новими напрямками діяльності;
- антимонопольне регулювання не дає змоги й надалі розвивати виробництво в освоєній галузі;
- диверсифікація дає змогу скоротити рівень сплати податків за рахунок освоєння напрямків діяльності, де існують пільги;
- диверсифікація створює можливості виходу на міжнародні ринки;